

О. С. Кочарян, О. М. Тиньков

Космічна психологія

КОСМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ – розділ психології праці, що вивчає закономірності трудової діяльності людини під час підготовки і здійснення космічних польотів. К. п. тісно пов'язана з [інженерною психологією](#), [соціальною психологією](#), лікар.-льотною експертизою та ін. Серед завдань К. п. на етапі підготовки до косміч. польоту – психол. відбір космонавтів (з урахуванням індивід. рис, визначенням особистіс. та інтелектуал. якостей, оцінюванням рівня мотивації, стійкості уваги, оператив. пам'яті й простор. мислення до дії чинників косміч. польоту і стрес. ситуацій), психол. підготовка до дії на них чинників польоту (невагомість, гіподинамія, сенсорна депривація тощо), розроблення систем індикації й упр. косміч. кораблем (дослідж. психол. можливостей сприйняття інформації і прийняття рішення щодо реалізації управлін. впливів), формування спец. оператор. навичок.

Під час косміч. польоту завданням К. п. є обґрунтування рац. режимів праці й відпочинку (важливу роль відіграють знання добової динаміки псих. процесів і станів космонавта), систематич. контроль і прогнозування псих. станів космонавтів, їх психол. підтримка (корекція способів діяльності, упр. функціон. станом чл. екіпажу та ін.). Нині важливим розділом є інж. К. п., що забезпечує проектування і створення пілотов. апаратів з урахуванням особливостей космонавтів, а також розроблення тренажерів та імітаторів умов діяльності космонавтів, які б із макс. ступ. наближення моделювали реал. умови і чинники косміч. польоту.

К. п. як напрям заг. і авіац. психології почала формуватися на базі досягнень філософії, соціології, педагогіки, фізіології й медицини, які стосувалися питань функціонування психіки людини в процесі трудової діяльності. В основі її розвитку – практика [авіаційної медицини](#), авіац. і соц. психології, психофізіології праці. Вирішення проблеми психол. відбору пов'язане з визначенням функціон. можливостей людини, зокрема стійкості її діяльності до сильних і раптових екстраподразників (крім сигнал.-інформ.), до комплекс. подразника, який містить декілька перешкод, до зміни способів подавання необхід. для роботи інформ. сигналів, до дії чинника дефіциту часу, до навантажень, які супроводжують емоц. напруження і фізіол. дискомфорт. Особливістю діяльності космонавта є можливість

раптового виникнення нестандарт. ситуацій, що загрожують його життю і спричиняють розвиток нерв.-псих. напруження. Коли нерв.-псих. напруження зумовлює зниження якості виконуваної роботи, говорять про розвиток емоц. напруженості. Унаслідок високого ступ. складності операцій може також виникати операц. напруженість. Якщо представники більшості назем. професій самі вибирають оптимальн. для себе темп виконання робочих операцій, то космонавт у низці ситуацій не може ні прискорити, ні уповільнити перебіг подій, він повинен дотримуватися строгої послідовності дій.

У зв'язку з цим під час відбору канд. у космонавти необхідно враховувати такі психол. особливості здійснення різних видів польотів, як нерв.-псих. напруження, зумовлене швидким перебігом подій, підвищеною небезпекою і відповідальністю; можливість простор. орієнтації в умовах виникнення ілюзій щодо оцінювання положення літака за склад. метеорол. умов; здатність здійснювати тривалі польоти вночі, над водою; діяльність в умовах монотонії (тривалі польоти), що призводить до порушення ритміч. коливань псих. тону. Крім того, на космонавта впливають такі чинники, як шум і вібрація. Враховуючи загрозу впливу висот. чинників, він повинен використовувати спец. спорядження. Гігієн. характеристики його робочого місця не завжди відповідають оптимальн. рівню, вони можуть спричинити коливання заг. працездатності або перебігу окремих псих. процесів. Іноді передумовою для здійснення космонавтом неадекват. дій є не напруженість чи втома, а формування особливих псих. станів, які називають складними. Отже, інж.-психол. проблеми К. п. пов'язані із заг. прогресом косміч. дослідж. (упр. косміч. кораблями, телеметричне упр. місяцеходом, яке здійснюють із Землі тощо) і можуть бути вирішені зусиллями фахівців різних галузей.

Рекомендована література

1. Психологические проблемы космических полетов: Сб. Москва, 1979;
2. История отечественной космической медицины. Воронеж, 2001.

Бібліографічний опис:

Космічна психологія / О. С. Кочарян, О. М. Тиньков // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-3845>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).